

KUUDEN LAUDATURIN YLIOPPILAIDEN EPÄTYYPILLISET URAPOLUT

MARKKU VANTTAJA

Kuuden laudaturin ylioppilaat ovat aina olleet mediaväen kiinnostuksen kohteena. Paikallislehtien toimittajat tenttaavat heidän urasuunnitelmiaan ja menestyksen salaisuutta. Valio-oppilaille jaetaan stipendejä ja heihin kohdistuu monenlaisia odotuksia. Edessä näyttäisi olevan menestyssekäs uraputki, joka kulkee maan korkeimpien opinahjojen kautta työelämän parhaimmin palkatuille paikoille. Lehtitietojen perusteella tiedämme kuuden laudaturin ylioppilaita löytyvän mm. viihde- ja kulttuurielämän eri alueilta sekä valtakunnan poliittisen elämän huipulta. Lipposen hallituksen ministereistä peräti neljännes on saanut aikoinaan ylioppilaskirjoituksista kuusi laudaturia ja suurin osa on suoriutunut laudaturin yleisarvosanalla¹ (Moni ministeri..., 2000).

Vaikka huippuarvosanoin suoriutuneen ylioppilaan polku voi johtaa aina valtakunnan poliittiseen eliittiin saakka, saattaa tien päässä odottaa myös työttömyys, kotiäitiys tai vaikkapa vihreä elämäntapa. Kiintoisa kysymys on, mikä saa koulumenestyjän suuntaamaan kulkunsa ennusteesta poikkeavalle polulle. Tässä artikkelissa luodaan aluksi katsaus siihen, millaisiin ammatteihin ylioppilaskirjoituksissa menestyneet naiset ja miehet yleensä hakeutuvat. Sen jälkeen katse suunnataan kolmeen kuuden laudaturin ylioppilaaseen, jotka ovat päätyneet koulumenestäjien keskuudessa epätyypilliseen elämäntilanteeseen. Artikkelin perustuu kuuden laudaturin ylioppilailta kerättyyn elämäkerta-aineistoon sekä laudaturin yleisarvosanan kirjoittaneista ylioppilaista koottuun laajaan tilastoaineistoon. Tilastoaineistossa ovat mukana kaikki vuosina 1971, 1975, 1982, ja 1985 ylioppilaskirjoituksissa laudaturin yleisar-

vosanan kirjoittaneet ylioppilaat. Kuuden laudaturin ylioppilaita koskeva aineisto (n = 313) on koottu vuosien 1998 ja 1999 aikana. Kuuden laudaturin ylioppilaita jäljitettiin eri puolilla Suomea ilmestyvien paikallislehtien julkaisemien ilmoitusten välityksellä ja myös muutamien radio-ohjelmien yhteydessä. Lehti-ilmoituksissa heitä pyydettiin kirjoittamaan tarina, jossa kuvataan elämää koulun alaluokilta nykyhetkeen saakka.

OPETTAJAN JA LÄÄKÄRIN AMMATIT KOULUMENESTYJIEN SUOSIKKEJA

Nykyisin jo yli 30 000 suomalaista nuorta suorittaa vuosittain ylioppilastutkinnon. Noin joka viides heistä saavuttaa laudaturin yleisarvosanan ja vain pari prosenttia (700–800 ylioppilasta) kirjoittaa kuusi laudaturia tai jopa useamman.² Tilastot osoittavat, että ylioppilaskirjoituksissa laudaturin yleisarvosanan saaneet oppilaat ovat useimmiten toimihenkilötehtävissä työskentelevien, keskimääräistä paremmin ansaitsevien ja pidemmälle kouluttautuneiden isien lapsia. Ylioppilaskirjoituksissa menestyminen on lisäksi tyypillisempää tytöille kuin pojille. Tilastot kertovat myös sen, että hyvä koulumenestys tasoiittaa tietä yliopistoon, ennakoii keskimääräistä korkeampaa tulotasoa ja sijoittumista työelämässä ylempään toimihenkilöasemaan. Tämä pätee etenkin miesten kohdalla. (Vantaja 2000.)

Sukupuolesta riippumatta laudaturin yleisarvosanan kirjoittaneet ylioppilaat ovat hakeutuneet

¹Koulumenestys ei tosin ole välttämätön edellytys politiikassa menestymiselle, sillä ministereiden joukossa on keskitason ylioppilastodistuksen saaneita ja myös yksi rimaa hipoen valkolakin saanut ylioppilas (Moni ministeri..., 2000).

²Luku perustuu ylioppilaslautakunnalta puhelimitse saatuihin tietoihin. Kuusi laudaturia kirjoittaneiden määrät olivat tiedossa vuosilta 1981–1986 ja 1994–1995. Tarkkoja vuosittaisia tilastoja heistä ei ollut saatavissa. Ylioppilastutkinnon arvosteluasteikkoon tehtyjen muutosten vuoksi kuusi laudaturia kirjoittaneiden määrä on tosin viime vuosina vähentynyt entisestään.

Taulukko 1. Tutkimukseen osallistuneiden kuuden laudaturin ylioppilaiden jakautuminen eri ammattiryhmiin

Ammattiryhmä	N	%
Opettajat, professorit ja muut opetuslalla toimivat	82	26
Lääkärit ja muut terveydenhuoltoalalla toimivat	43	14
Tutkijat ja kielenkääntäjät	33	11
Kaupallisen alan johtajat, asiantuntijat, yrittäjät ja työntekijät	32	10
Toimittajat ja tiedottajat	15	5
Atk-asiantuntijat ja tekniikan alalla toimivat	14	5
Lakimiehet	10	3
Sihteerit ja toimistotyöntekijät	8	3
Kirjaston- ja arkistonhoitajat	6	2
Maa- ja metsätalousalalla toimivat	5	1
Uskonnollisessa työssä toimivat (papit ja lähetystyöntekijät)	5	1
Taiteellisessa ammatissa toimivat	3	1
Muut (mm. opiskelijat, kotiäidit, työvoiman ulkopuolella olevat)	57	18
Yhteensä	313	100

usein opettajan ja lääkärin ammatteihin. Miesten ja naisten uravalinnoissa on kuitenkin myös selkeitä eroja. Miehet ovat suorittaneet usein diplomi-insinöörin tutkinnon tai maisterin tutkinnon matemaattis-luonnontieteellisellä alalla. He ovat päätyneet naisia useammin yliopistojen ja korkeakoulujen opetustehtäviin, teknisen alan johto- ja suunnittelutehtäviin sekä julkishallinnon ja liike-elämän johtaviin aseisiin. Naiset ovat puolestaan suorittaneet huomattavasti miehiä useammin alemman kandidaattitason tai opistotason tutkinnon ja päätyneet usein myös suhteellisen matalapalkkaisiin alemman toimihenkilötason tehtäviin, kuten sihteerin ja sairaanhoitajan ammatteihin, joihin miehet eivät juuri hakeudu. (Ks. liitetaulukot 1 ja 2.)

Myös tähän tutkimukseen osallistuneiden kuuden laudaturin ylioppilaiden koulutusura oli lukion jälkeen useimmiten jatkunut yliopistossa tai korkeakoulussa. Kahdeksan kymmenestä oli suorittanut korkeakoulututkinnon ja vain vajaa kymmenesosa oli siirtynyt työelämään opistotason tutkinnon suorittaneena. Valtaosa (88 %) oli sijoittunut työelämään ylemmän toimihenkilötason tehtäviin. Viisitoista henkilöä työskenteli alempana toimihenkilönä ja 10 henkilöä joko

yrittäjinä, maanviljelijöinä tai työntekijätason tehtävissä. Loput vastaajista olivat kotiäiteinä tai muusta syystä työvoiman ulkopuolella.³

Erityisesti opetusalan ammattilaiset olivat varsin hyvin edustettuina, sillä kyseiseen ryhmään sijoittui hieman yli neljännes vastanneista. Useimmat työskentelivät peruskoulun ja toisen asteen oppilaitosten opettajina, mutta huomattava osa myös yliopistojen ja korkeakoulujen professoreina, lehtoreina tai assistentteina. (Ks. taulukko 1.) Toiseksi suurimpana ryhmänä olivat terveydenhuoltoalalle sijoittuneet, joista suurin osa harjoitti lääkärin, eläinlääkärin tai hammaslääkärin ammattia. Kolmanneksi suurimman ryhmän muodostivat tutkijoina tai kielenkääntäjinä työskentelevät ihmiset ja jokseenkin yhtä suuri joukko tutkimukseen osallistuneista oli sijoittunut kaupalliselle alalle johto- tai asiantuntijatehtäviin. Muutamat tarinansa lähettäneet tekivät työtään toimittajina sanomalehdissä, radiossa tai televisiossa. Mukana oli myös erilaisissa ATK-asiantuntijatehtävissä työskenteleviä sekä asianajajina, lakimiehinä tai eri oikeusasteiden tuomareina toimivia henkilöitä. Lisäksi joukossa oli pappeja, toimistotyöntekijöitä ja kirjastonhoitajia. Maa- ja metsätalousalan töihin sijoittuneet toimivat joko asiantuntija- ja neuvontatehtävissä, itsenäisinä viljelijöinä tai työntekijätason tehtävissä alan yrityksissä. Opiskelijoiden ja kotiäitien lisäksi luokittelin ”muut”-ryhmään työttömät ja sellaiset henkilöt, joita ei voinut sijoittaa edellä mainittuihin ammattiryhmiin tai joiden ilmoittamista tiedoista ei voinut päätellä, millä alalla tai minkä tyyppisissä tehtävissä he toimivat.

Koulumenestyjän urapolku johtaa siis yleensä korkeaa koulutustasoa edellyttävään ja usein

³Mainittuja suhteellisia osuuksia ja taulukon 1 lukuja tulkittaessa on huomattava, että kysymys on tähän tutkimukseen osallistuneiden kuuden laudaturin ylioppilaiden lukion jälkeisestä koulutuksesta ja ammateista. Se ei anna luotettavaa kuvaa siitä, mille aloille kuuden laudaturin ylioppilaat yleensä hakeutuvat. Suuntaa antavina tietoja voidaan toki pitää, etenkin kun niitä verrataan laudaturin yleisarvosanan kirjoittaneiden vastaaviin tietoihin. (Ks. Vantaja 2000.)

myös hyväpalkkaiseen ammattiin, mutta kuuden laudaturin ylioppilaiden kirjoittamien elämäkertojen kautta avautuu näkymä myös toisenlaiseen elämäntilanteeseen. Runsaan kolmensadan tutkimukseen osallistuneen kuuden laudaturin ylioppilaan joukossa oli mukana 22 henkilöä, joiden tarinat olivat työuran suhteen selvästi muista poikkeavia. Seuraavassa olen valinnut esimerkitapauksiksi lähempään tarkasteluun kolmen naisen kertomukset. Yksi heistä oli ryhtynyt kotiäidiksi, toinen oli valinnut vihreän elämäntavan ja kolmas oli joutunut määräaikaisten töiden ja työttömyyden sävyttämälle uralle. Kaikki kolme olivat kulkeneet pitkän koulutusputken läpi, mutta päätyneet siitä huolimatta koulumenestysten keskuudessa epätyypilliseen elämäntilanteeseen. Tarinat antavat joitakin vastauksia siihen, miksi ja miten osa koulumenestyjistä päätyy ”ennusteesta” poikkeavalle polulle.

SEITSEMÄN LAUDATURIN KOTIÄITI

Länsimaaisessa kulttuurissa ihmistä usein arvioidaan ammatillisen uran perusteella. Työmarkkina-aseman oletetaan heijastavan yksilön kykyjä, motiiveja ja taipumuksia. Ihmiset saattavat myös itse tulkita oman elämäntilanteensa onnistuneisuutta työuransa mukaan (ks. esim. Laaksonen & Piekka 1993). Tyypillistä on ajatella, että ura luodaan jossakin muualla kuin kotona. Käsitys palkkatyöstä oikeutena ja itsenäisyyden perustana on kulttuurissamme niin vahva, että siitä poikkeamista on erityisesti perusteltava. Yksilöksi tuleminen ja kehittyminen saatetaan ymmärtää jäämisen sijasta lähtemisenä, jatkuvana liikkeenä kohti asetettuja tavoitteita. Esimerkiksi kotiäitiys saatetaan sen vuoksi tulkita riippuvuutena, paikallaan pysymisenä tai peräti taantumisenä. Edellisen kaltaiset luonnehdinnat tulivat esille K. Komulaisen (1998) tutkimuksessa, jossa selvitettiin eri-ikäisten naisten koulutukselle antamia merkityksiä ja koulutuksen yhteyttä heidän aikaisempaan elämäntilanteeseen. Kyseisessä tutkimuksessa eräät haastateltavat puhuivat koulutukseen hakeutumisestaan liikehtimään lähtemisenä, kohoamisena, muutoksena tai pyrkimyksenä kehittyä vastakohtana pelkästään kotiin sidotulle olijalle, ”kotihiirelle”. Kotona olemiseen oli vaikeampi liittää vastaavanlaisia liikkumisen, itsensä toteuttamisen tai kehittymisen käsitteitä. Myös kotiäitiin nähtiin liittyvän rutiininomaisen junnaami-

sen ja paikallaan pysymisen leima. (Ks. Komulainen 1998, 111–116, 134–136.)

Kuuden laudaturin ylioppilaiden joukossa vakituiseen kotityön valinneita naisia oli kaikkiaan viisi. Yksi heistä oli perustanut perheen jo nuorena ja oli kirjoittamishetkellä suuren perheen yksinhuoltaja. Nykypäivän mittapuiden mukaan poikkeuksellisen suuren lapsikatraan hankkineella naisella oli taustanaan vahva uskonnollinen vakaumus ja arvomaailma. Kotiin jääminen ensimmäisen lapsen syntymän jälkeen oli sen vuoksi ollut itsestään selvää, vaikka taskussa olikin opistotason ammatillinen tutkinto. Jo opiskeluaikana hän oli haaveillut omasta perheestä ja epäillyt, ettei papereiden pyörittäminen jonkin firman toimistossa tuntuisi välttämättä mielekkäältä työltä. Kotiäitiyttä hän kertoi sen sijaan arvostaneensa aina ja koki siksi tehneensä välttämättömyyttä ja tarpeellista työtä. Kirjoittajan mukaan työkenttä perheessä ”äitinä, vaimona, kotitaloustyöntekijänä, pedagogina, psykologina, diplomaattina ja työnjohtajana” oli tuntunut omalta ja tarjonnut yltäkylläisesti haasteita. Opiskelu oli toiminut perheenäidin varaventiilinä ja harrastuksena. Iltaulukiossa aloitetun kielten opiskelun tuloksena ylioppilastutkintotodistuksessa komeili jo seitsemäs laudatur. Vaikka laudatureista ei kotiäidin työssä välttämättä ollutkaan apua, ei loistava ylioppilastodistus ollut menettänyt täysin merkitystään. Koulussa osoitettu kyvykkyys oli antanut varmuuden siitä, että hän halutessaan olisi voinut valita toisin.

”Onneni ei koskaan ole niissä papereissa ollut, ja suurelta osin ne hyvät tulokset ovat olleet saamieni lahjojen – kyky toimia paineiden alla, valoisa, luottavainen elämänsäsenne, rautainen keskittymiskyky – satoa. Lähinnä ne paperit ovat olleet tietynlainen hätävara tai taustatuki. Itse olen aina omaa työtäni arvostanut, mutta kun välillä yleinen mielipide ja yhteiskunnalliset päätökset ovat viestittäneet sitä, että kotiäidiksi ajaututaan ja että kai ne lapset kotonakin jotenkin tulevat hoidetuksi, olen voinut ajatella, että onhan minulla tuollaiset paperit taskussa, olisin voinut menestyä jollakin toisella areenalla jos olisin halunnut – urani on selkeä oma valinta eikä mitään ajautumista.”

Kirjoittaja aikoi lasten kasvaessa hakeutua kodin ulkopuolelle työhön ja tässä kohtaa hyvä koulumenestys toimi itseluottamusta vahvistavana tekijänä. Työelämään ja opintoihin hakeutuessa saattoi luottaa siihen, että kykenee vaivatta oppimaan uusia asioita. Myös kotona vietettyjen vuosien hän uskoi antaneen monia sellaisia taitoja ja

vahvuuksia, joille on käyttöä kodin ulkopuolellakin. Perheenäidin kertomuksessa tuli esille myös se, miten kulttuurissamme saatetaan mieltää kotiäitiys jonkinlaisena ”oikealle työlle” vastakkaisena valintana ja hierarkkisesti alempana olevana toimintana, jossa nainen joutuu tinkimään omasta autonomiastaan (ks. esim. Kortteinen 1982, 210–215). Kotiäitiyden valinnan oma kokemus työn vaativuudesta, alistaisuudesta tai antoisuudesta oli kuitenkin ollut hyvin toisenlainen. Kerroja katsoi tarpeelliseksi puolustautua ”yleistä mielipidettä” vastaan, koska ei tunnistanut itsensä alistetun perheenäidin piirteitä.

”Tärkeältä on myös tuntunut taistelu sitä hyvinkin yleistä käsitystä vastaan, että ison perheen kotiäiti on alistettu, hellaan sidottu synnytyskone. Rikasta on sellainen elämä, jossa voi tehdä omia, itsestä oikealta ja hyviltä tuntuvia valintoja, on vapaa monesta normien sisään mahtuvien ihmisten pakoista. Helppohan tämä ison perheen äidin osa ei ole, sitä on turha väittääkään, mutta lahjojaan saa kyllä käyttää ihan niin paljon kuin vain keksii.”

VIHREÄN ELÄMÄNTAVAN VALINTA

Tarinansa lähettäneiden joukossa oli kaksi kulusyhteiskuntaan ja jatkuvaan taloudelliseen kasvuun kriittisesti suhtautuvaa vaihtoehtoihmistä. Kyseiset henkilöt eivät kannattaneet ekologista elämäntapaa ainoastaan asenteellisella tasolla, vaan molemmat olivat luopuneet säännöllisestä palkkatyöstä ja pyrkivät myös käytännössä elämään luonnonvaroja säästäen. Vihreän elämäntavan valinnut nainen kertoi kuuden laudaturin tuloksen johtuneen lahjakkuuden lisäksi aidosta opinhalusta, kunnianhimosta, kiltteydestä ja tunnollisuudesta. Loistavat arvosanat ylioppilastodistuksessa herättivät ympäristössä tiettyjä odotuksia lukion jälkeisen opiskelupaikan suhteen, mutta hän ei ollut antanut niiden vaikuttaa omaan valintaansa. Naisen tarinassa ensimmäinen poikkeuksellinen ratkaisu oli itse asiassa jo koulutusalan valinta, johon liittyi nuoren naisen uhoa ja näyttämisen halua. Epätyypillistä tarinassa oli myös senkaltaisen vastenmielisyyden koulu- laitosta kohtaan, joka harvemmin tuli esille muissa tarinoissa. Negatiivinen suhtautuminen koululaitokseen osaltaan rajasi koulutusalan ja ammatinvalinnan mahdollisuuksia.

”Kaikki odottivat minun menevän lääkikseen, mutta se ala ei minua houkutellut. Taipumukset ja kiinnostus viittasivat humanistiseen tiedekuntaan, mutta sinne-
YHTEISKUNTAPOLOITTIKKA
66 (2001): 5

kään en halunnut, sillä tiesin, että sen opiskelijoista useimmat päätyvät opettajiksi. Se oli minulle kauhistus, sillä vaikka menestyinkin koulussa hyvin, inhosin koko laitosta ja olin päättänyt, että kun sieltä kerran pääsen, en koskaan palaa... Teknillinen tiedekunta tuntui sopivan haastavalta, mukana päätöksessä oli myös nuoren feministin halua näyttää, että pärjää siinä missä pojatkin. Mikä tulikin todistetuksi.”

Viiden vuoden opiskeluputken jälkeen oli edessä runsaan kymmenen vuoden jakso suhteellisen vakaalla ja nousujohteisella työuralla. Velaksi hankitun asunnon ja opintovelkojen maksussa säännölliset tulot olivat tarpeen. Päällisin puolin elämä tuntui kulkevan tasaisesti omassa uomassaan, mutta jo työuran alkuvaiheessa olivat mieleen tulleet ”kerettiläiset” ajatukset toisenlaisesta elämästä. Oma arvomaailma ja eettiset periaatteet estivät tiettyihin työtehtäviin hakeutumisen ja monet uraihminen työelämälle tyypilliset piirteet alkoivat näyttää vierailta ja vastenmielisiltä.

”Olin jo opintojen loppuvaiheessa todennut, etten voisi mennä esim. ydinvoimayhtiöihin töihin. Vähitellen alkoi olla paljon muutakin, missä en halunnut olla mukana. Vaikka minulla olikin monin tavoin hyvä ja innostava työpaikka, huonojakin puolia löytyi pian. Kilpailu oli ankaraa ja raadollista ja siinä menestyäkseen olisi pitänyt käyttää yhtä alhaisia keinoja kuin vastustajankin. Siihen en halunnut alentua, toimin mieluummin etiikkani mukaisesti vaikka se hidastikin ural-
la etenemistä.”

Lappiin suuntautunut erävaellusmatka osoittautui kirjoittajan tapauksessa ratkaisevaksi käännekohtaksi, joka vähitellen ohjasi elämäntulkua poikkeukselliseen suuntaan.⁴ Pohjoiseen suuntautuneista erävaellusmatkoista tuli harrastus, jonka parissa kuluivat kaikki talvi- ja kesälomat. Vaellusharrastuksen parista löytyi myös elämäntumppani, joka oli jo tehnyt irtioton palkkatyökeskeisestä kaupunkilaiselämästä ja muuttanut Lappiin. Pikkuhiljaa vuosien kuluessa kirjoittajan mielessä kypsyi päätös luopua vakituisesta palkkatyöstä ja elämäntumppaninsa esimerkkinä noudattaen muuttaa pohjoiseen asumaan.

⁴P. Hodkinsonin ja A. C. Sparkesin (1997, 39) mukaan monissa elämäntulkun tutkimuksissa on usein viitattu tietynlaisiin käännekohtiin, joissa yksilö joutuu arvioimaan omaa elämänsä uudelleen. Elämän käännekohtissa on katsottu olevan kysymys myös yksilön habituksen muuttumisesta.

”Toukokuussa ratkaisu oli valmis: elämä on liian lyhyt tuhlattavaksi rahan ja päämisen tavoitteluun. Anoin viimeisen virkavapaani, pakkasin kampeeni, hommasin kaksioon vuokralaisen ja nousin pohjoisen junaan. Perillä odottivat metriset hanget, yötä päivää paistava aurinko, pieni vaatimaton mökki ja elämäni tärkein ihminen. Nyt on kuusi kaamosta takana ja toivon että niitä tulee vielä paljon lisää. Etelään en halua palata. ...Elämme ulkoisesti vaatimatonta, mutta henkisesti rikasta ja täysipainoista elämää. Se on klisee, mutta kohdallamme täyttä totta.”

Nainen kertoi elannon olevan niukkaa ja pieninä palasina, joskus jopa kaloina järvessä ja hilloina jängässä. Perheen tiukka periaate oli se, että yhteiskunnan tukijärjestelmään ja työttömyyskorvauksiin ei turvauduta. Vaikka budjetti oli niukka, ei nälkää ollut tarvinnut nähdä. Tulonlisää toivat keikkatyöt turistirytyksessä ja ATK-asiantuntemuksen hyödyntäminen. Tietokone olikin ainoa laite, jonka hän kertoi ottaneensa mukaansa ”aikaisemmasta elämästä”. Tietokone oli myös luonnon, retkeilyn ja lukemisen ohella pariskunnan yhteinen harrastus ja opiskelun kohde.

Kirjoittaja kyseenalaisti toiminnallaan tyypillisen länsimaisen elämäntavan mielekkyyden ja yleisesti hyväksyttyinä pidettyjen arvojen objektiivisuuden. Ura, koulutus, raha ja omaisuus eivät olleetkaan hänen mielestään tavoittelemisen arvoisia. Niistä luopuminen näytti hänen kohdallaan johtaneen tyytyväisempään ja tasapainoisempaan elämään. Siirtyä elämäntavasta toiseen ei kuitenkaan koskaan ole täysin ongelmattonta. Vapaaehtoisesti työyhteiskunnan marginaaliin jättäytyvän on kyettävä perustelemaan ratkaisunsa oikeutus paitsi läheisille ihmisille myös itselleen. Epätyypillisiä elämänvalintoja tekevien ihmisten on oltava valmiita kohtaamaan toisten ihmisten ennakkoluulot. Keskiluokkaisen kulutuskeskeisen elämäntavan hylkäämisen seurauksena voi leimautua mm. vastuuta ja työtä pakoilevaksi yhteiskunnan siipeilijäksi, joka tuhlaa koulutuksensa ja lahjakkuutensa. Tässäkin tapauksessa varmasta työpaikasta ja hyvin alkaneesta työurasta luopuminen herätti varsin hämmentyneitä ja kielteisiä reaktioita.

”Muuttoni oli ympäristölle järkytys. Vanhemmat olivat pahasti pettyneitä, suku tyrmistynyt, työkaverit pudistelivat päätään. Hulluksi kukaan ei päin naamaa sanonut, mutta sain kyllä kuulla että ’heitän hukkaan’ ’kalliin koulutukseni’, ’koulutetut aivoni’, ’varman toimeentuloni’. Vain viimeksi mainittu pitää paikkansa. Koulutustani voi soveltaa ällistyttävän monin tavoin, ja aivoja täällä napapiirin takana totisesti tarvitaan, kaik-

ki on paljon enemmän omassa varassa kuin etelässä. Paineet olivat aluksi kovat; Suomessa ja varsinkin kotiseudullani vallitsee umpiluterilainen työmoraali, joka ei millään sulata että nuoret terveet ihmiset lähtevät vapaaehtoisesti paikkaan, jossa ei ole tarjolla vakituista työtä. Se on laiskuutta ja vastuun pakoilua. Kestin sen turvin, että elätän itse itseni enkä katso olevani kenellekään velkaa. Ehdin maksaa korkeita veroja niin kauan, että koen korvanneeni yhteiskunnalle saamani koulutuksen. Huono kuluttaja ja veronmaksaja kyllä olen, mutta en myöskään vaadi yhteiskunnalta paljon.”

Ajan mittaan ihmisten suhtautumistapa saattaa tosin muuttua, koska vihreän elämäntavan valinta edellyttää senkaltaista periaatteellisuutta ja tinkimättömyyttä, jota löytyy vain harvoilta ihmisiltä. Nainen kertoikin asenteiden lieventyneen vähitellen. Vanhemmat olivat alkaneet hyväksyä hänen uuden elämäntapansa ja jotkut tuttavat olivat sanoneet jopa kunnioittavansa hänen ratkaisuaan. Nainen totesi tosin tietävänsä, ettei yhteiskunnasta pääse kokonaan eroon, eikä hän edes pyrkinyt siihen. Hänen mielestään nykymenossa on kuitenkin paljon sellaista, jossa hän ei halunnut olla mukana. Sen vuoksi hän oli päättänyt elää mieluummin vaatimatonta, ekologisesti kestävä elämää ja kieltäytyä osallistumasta kulutuksen kasvattamiseen, jota hän piti pidemmän päälle kestäättömänä kehityssuuntana. Valittu elämäntapa kaikkine iloineen ja murheineen tuntui omalta, eikä paluu kiireiseen kaupunkilaiselämään tuntunut houkuttelevalta.

”En koe meneväni hukkaan, vaikka en teekään jatkuvasti akateemisesti koulutetun töitä vaan tiskaan astioita kahvilassa, leivon leipää ja korjaan ratkennutta anorakkiani, että se kestäisi kauemmin. Saan elää lähellä luontoa tärkeimmän ihmiseni kanssa, katsella ja ennen kaikkea ajatella. Joskus myös kirjoittaa muistiin mitä ajattelen. Kun seuran sivusta kurssi- ja muiden ikätovereitteni kiireistä elämää työn ja perheen vaatimusten ristipaineissa, en kadehdi heitä. Tunnen että tämä oli minulle oikea ratkaisu, vaikkakaan ei paratiisi ja särötön idylli; jokaisessa paikassa ja elämäntavassa on omat hyvät ja huonot puolensa. Yhden asian tiedän varmasti: minun ei tarvitse viisikymppisenä itkeä, että tämmöstäkö tämä vaan oli.”

Talonpoikaiseen elämäntapaan ovat perinteisesti kuuluneet luonnonjärjestyksen mukaan eläminen ja siihen sopeutuminen. Kaupunkimaiseen elämänmenoon puolestaan kuuluvat itsestään selvinä näennäinen helppous, mukavuuden tavoittelu ja vaikeuksien välttäminen. Erilaiset arkielämää helpottavat laitteet ovat vapauttaneet ihmisen monenlaisesta ylimääräisestä työnteosta ja raata-

misesta. Työtaakan vähentäminen ei silti välttämättä lisää ihmisten kokemaa tyytyväisyyttä. Kaupunkilaisen näkökulmasta vaivalloisen elämäntavan ja niukan toimeentulon valinneen naisen tarinassa tyytyväisyys omaan elämään näytti sen sijaan löytyneen. Tämän voi tulkita johtuvan siitä, että kyseessä oli aidosti omiin valintoihin perustuva ratkaisu eikä olosuhteiden pakon sanelema ajautuminen. Pyrkimyksenä oli ollut ottaa elämä omiin käsiin ja etsiä aitoa elämän sisältä hallintaa. Tärkeää ei ollut luoda menestyjän julkisivua, joka olisi ehkä näyttänyt eheältä, mutta kätkenyt taakseen tyytymättömyyttä ja omista unelmista luopumisen. (Ks. Roos 1987, 66.)

TYÖTTÖMYYDEN JA PÄTKÄTÖIDEN SÄVYTTÄMÄ ELÄMÄ

Työttömyys iskee keskimääräistä useammin ihmisiin, jotka ovat taustaltaan työväenluokkaisia ja joilla on matala koulutustaso sekä aiempia työttömyyskokemuksia (Kortteinen & Tuomikoski 1998, 173). Koulumenestyjät ja pitkän akateemisen koulutuksen suorittaneet sijoittuvat yleensä hyvin työelämään. Työttömyys osuu harvemmin heidän kohdalleen. Edes pahimpien lama- vuosien aikana 1990-luvun alkupuolella korkeasti koulutettujen työttömyys ei Suomessa kohonnut yli kymmenen prosentin, vaikka keskimääräinen työttömyysaste nousi lähelle kahtakymmentä prosenttia (Rinne 1998, 30). Esimerkiksi laudaturin yleisarvosanan kirjoittaneiden ylioppilaiden työttömyysluvut ovat olleet huomattavasti pienemmät kuin muilla samanikäisillä suomalaisilla. 1970- ja 1980-luvun laudaturylioppilasta ainoastaan 4–6 prosenttia oli työttömänä vuonna 1995, kun vastaavan ikäisillä suomalaisilla luvut olivat samaan aikaan noin kolminkertaiset. (Ks. liitetaulukko 3.) Tutkimukseen osallistuneista kuuden laudaturin ylioppilaistakin vain viisi oli kirjoittamishetkellä työttömänä. Erään työttömäksi jääneen kuuden laudaturin ylioppilaan tarina tuo kuitenkin esiin sen, että työelämän kilpajuoksussa mukana pysyminen edellyttää koulutuksen ohella myös monia muita avuja ja ulkopuolista tukea. Kirjoittaja koki itse asiassa hyvällä koulutodistuksella saattaneen olla jopa negatiivisia vaikutuksia työnsaantiin.

”Esikoiseni kanssa olin kotona noin puolitoista vuotta, ennen kuin palasin työelämään saatuaani pojalle tarha-

paikan. Olin hakenut töitä siitä lähtien kun lapsi oli 8–10 kk. Kotiäitiys ei missään nimessä ollut minua varten. Noihin aikoihin pelkäsin kovasti, että poissaolo työmarkkinoilta merkitsisi muiden ajamista ohitseni, urahaaveiden kariutumista. Työpaikkahaastatteluissa katsottiin ylioppilastodistustakin. Joskus epäilytti, että ’liian hyvistä’ koulutodistuksista oli työnhaun kannalta haittaa. Kenties itselleen alaista ottava toimistopäällikkö uumoili minun ’kiipeävän hänen ylitseen’ kun nianhimoisena tyyppinä? Vai vaikuttko enemmän se, että olin pienen mutta vasta yhden pienen lapsen äiti. Mene tiedä.”

Kun vakinaisiin virkoihin ja pitkiin viransijaisuuksiinkaan ei pääsyä ollut, oli tyydyttävä erilaisiin pätkätöihin. Lamavuosien aikana 1990-luvun alussa lyhyet sijaisuudetkin loppuivat ja edessä oli työttömyys. Nainen päätti työllistää itse itsensä ja hankkiutui työvoimapolitiittiseen täydennyskoulutukseen tarkoituksenaan oman yrityksen perustaminen. Kurssin aikana selvisi, ettei yrityksen perustaminen ollut kannattavaa. Kurssi ei muutenkaan edistänyt työllistymistä aktiivisesta työnhausta huolimatta ja samanaikaisesti vaikeudet kasautuivat myös muilla elämänalueilla. Edessä oli avioero ja taloudellisen tilanteen romahtaminen. Toimeentulo oli aluksi ansiosidonnaisen työttömyyskorvauksen varassa, mutta sen jälkeen avautui puolentoista vuoden mittainen jakso työllistettynä työntekijänä julkisella sektorilla. Työllistämisyksikön päätyttyä nainen muutti pääkaupunkiseudulle ja onnistui tuttavansa kautta pääsemään erääseen yritykseen avustaviin tehtäviin provisiopalkalla. Toimeentulo ei uuden työpaikan myötä kuitenkaan kohentunut.

”Sopimus rakentui vahvasti oman asiakaspiirin hankinnalle ja palkkauseruste oli puhtaasti provisiopohjainen... Asemani oli niin lähellä yrittäjän riskillä toimimista kuin mahdollista, vaikka nimellisesti olin työsuhteessa. Asiakashankintani ei onnistunut markkinointiponnisteluista huolimatta. Aikaisemman työtaustani vuoksi minulta puuttui riittävän laaja henkilökohtainen kontaktiverkko... Joinakin kuukausina sain palkkaa 1 500 markkaa, tavallisimmin alle 5 000 markkaa. Vain kahtena kuukautena koko toimistossa työskentelyajanani sain kuukausipalkaksi yli 12 000 markkaa. Nykyinen avopuolisoni kamppaili toimeentulonsa kanssa kuten minäkin. Kun kaikesta mahdollisesta oli tingitty eikä sittenkään riittänyt, oli pakko nöyrytyä toimeentulotukitoimiston asiakkaaksi.”

Avopuolison ainoaksi työllistymismahdollisuudeksi jäi oman yrityksen perustaminen, mutta kirjoittamishetkellä siitäkin oli jäljellä vain velat. Kirjoittaja kertoi olleensa todella aktiivinen työn-

hakija, mutta jääneensä siitä huolimatta työttömäksi. Hänen mukaansa ”pelkästään viimeisen puolentoista vuoden aikana lähetetyillä hakeumuksilla voisi huoletta paperoida parin ison huoneen seinät”. Vaikka haettavia työpaikkoja oli riittänyt ja kutsuja haastatteluihin oli tullut säännöllisesti, ei valinta ollut osunut kohdalle. Arvoitukseksi kirjoittajalle oli jäänyt, oliko hylkäämisen takana ollut ikärasismi vai jokin selittämätön ja epäoleellinen valintaperuste. Työvoimapolitiittisen aikuiskoulutuksen kauttakkin oli avautunut ainoastaan pätkätöitä pienellä palkalla. Työelämästä ei tuntunut löytyvän paikkaa kuuden laudaturin papereista ja korkeakoulututkinnosta huolimatta.

”Mitään työuraa ei ole. Kuulun akateemisiin 30–40-v. naisiin, jotka koko valmistumisen jälkeisen ajan ovat taistelleet työpaikan puolesta ja kulkeneet sijaisuudesta sijaisuuteen huonopalkkaisina pätkätöyläisinä. Omalta kannaltani kuuden ällän paperit pikemminkin herättivät turhaksi osoittautuneita odotuksia vastaisesta (työ)elämästä. Vielä vuonna 1993 tuskittelin, miten on mahdollista, että kuuden ällän ylioppilaalle käykin näin. ...Paitsi ettei mitään työuraa ole, alan kuulua kakkosluokan kansalaisiin. Olen karvaasti kokenut, että vaikeudet kasaantuvat. Avomiehelläni on vakituinen virka, mutta hänen nettopalkkansa on 8 500 mk/kk ja yksin vuokramme 5 000 mk/kk. Tämänhetkinen työttömyyskorvaukseni on nettona 4 300 mk/kk. Siihen perheen juoksevat kulut, kahdet opintolainat, muut lainat... Tosiasiassa olisimme toimeentulotuen tarpeessa, mutta toimeentulotukeahan emme saa, koska avomieheni on ollut yrittäjä.”

Työnsaanti ei ole itsestään selvää edes koulutetulle, aktiiviselle, oppimishaluiselle ja yritteliäälle ihmiselle. Vaikeuksilla tuntuu myös olevan taipumus kasautua. Naisen kertomuksessa kuvastuvat katkeruus ja täyttymättömien toiveiden luoma pettymys. Hyvästä koulumenestyksestä ja yliopistotutkinnosta huolimatta hän oli jäänyt työmarkkinoiden sivuraiteelle. Opintojen parissa uhratut vuodet tuntuivat valuneen hukkaan.

AJAUTUMISTA VAI VALINTAA?

Epätyypillistä urapolkua kulkeneiden kuuden laudaturin ylioppilaiden tarinoissa yksi keskeinen erottava tekijä oli se, oliko kirjoittamishetkellä vallinneeseen elämäntilanteeseen päädytty ajautumisen vai tietoisin valinnan seurauksena. Edellä esitellyistä kolmesta tarinasta kotiäitiyden ja vihreän elämäntavan valinneiden tapauksessa oli kysymys tietoisesta valinnasta. Ilmeisesti tämän

vuoksi he tuntuivat olevan myös tyytyväisiä omaan elämäänsä ja tekemiinsä ratkaisuihin. Heille päätös uravalinnasta oli ollut selkeä jo nuoresta saakka tai kypsynyt vähitellen itselle tärkeiden elämänarvojen ja uravaihtoehtojen pohdinnan tuloksena. Suurperheen äidin tapauksessa kotiäidiksi ryhtyminen oli ollut selkeä arvovalinta. Hänen elämässään uskonnollinen vakaumus oli toiminut valintoja ohjaavana kehyksenä.

Myös vihreään elämäntapaan siirtyneen naisen valinta perustui arvorationaalisuuteen (ks. Weber 1978, 28–29; Gronow & Töttö 1996, 303). Hänen toimintaansa oli ohjannut vähitellen elämänsä aikana vahvistunut eettinen näkemys luonnonvarojen rajallisuuden huomioon ottavan elämäntavan järkevyydestä. Kiintoisaa tarinassa oli myös kirjoittajan hankkiman koulutuksen ja kirjoittamishetken elämäntavan jyrkkä ristiriita. Hänen olettaisi teknillisellä alalla opiskellessaan omaksuneen vahvan teknologiauskon ja -optimismin, mutta tarinassa tuli esille lähes päinvastainen suhtautuminen. Elämäntapavalinnan voi tulkita olleen eräänlainen radikaali vastareaktio koulutuslallalla korostettuihin arvoihin, jotka osoittautuivat ristiriitaisiksi oman arvomaailman kanssa. Ratkaisuna oli hylätä luonnonvaroja kulluttava kaupunkimainen elämäntapa ja pyrkiä elämään omien arvopäämäärien mukaisesti.

Yhteiskunnissa, joissa ihmisten yhteiskunnallinen identiteetti rakentuu työn ja elintason kautta, työelämän ulkopuolelle joutuminen voi johtaa elämäntapavalinnan ongelmien ja elämän perustan järkkymiseen. Tilastollisessa tarkastelussa kotiäitiyden ja vihreän elämäntavan valinneet naiset luokitteutuvat työelämän ulkopuolella olevien pienituloisten kansalaisten joukkoon. Pelkkiin tilastollisiin tunnuslukuuihin tuijottaen voisi helposti olettaa, että kyseessä ovat työelämän kyydistä pudonneet ihmiset, joiden elämänmahdollisuudet ovat huomattavasti keskimääräistä heikommat. Ihmisten elämän tarkastelu yksilön näkökulmasta antaa kuitenkin ilmiöstä huomattavasti monipuolisemman kuvan. Elämäntarinat ja kuvaukset subjektiivisista kokemuksista tuovat esiin sen, että mielekäs elämä voidaan rakentaa hyvin eri tavoin. Kun yksilö voi itse vaikuttaa elämänsä suuntaan, hän pystyy myös ennakkoimaan paremmin odotettavissa olevia muutoksia ja valmistautumaan niihin. Tämä puolestaan lisää yksilön kokemaa tyytyväisyyttä elämään. (Ks. Nummenmaa 1996, 7.)

Ihmiset saattavat arvioida elämässä menestys-

mistään siten, ette he vertaavat omaa tilannettaan esimerkiksi muiden vastaavan ikäisten tai saman koulutuksen saaneiden elämäntilanteeseen. Onnistumisen tunne voi syntyä osaltaan siitä, että yksilö tuntee saavuttaneensa saman kuin ikäisensä yleensä.⁵ (Ks. Nummenmaa 1998, 7–8.) Yksilötasolla työelämän ulkopuolella oleminen koetelee kovimmin niitä, jotka haluaisivat pärjätä ja menestyä, mutta eivät syystä tai toisesta siinä onnistu. Tämä tulee esille työttömän naisen tarinassa, jossa kysymys näytti olleen huonosta onnesta ja monien samanaikaisesti vaikuttavien tekijöiden summasta. Koulumenestyjästä oli tullut vaikeuksiin ajautunut olosuhteiden uhri. Pienelle paikkakunnalle muutto ja lama-aika olivat olleet keskeisiä työnsaantia vaikeuttavia taustatekijöitä. Työnhakutilanteissa nainen koki joutu-neensa vähemmän koulutettujen paikkakuntalaisten syrjäyttämäksi. Ulkopaikkakuntalaisena häneltä puuttui tuttavien ja vaikutusvaltaisten suosittelevien verkosto, joka olisi voinut auttaa työpaikan saannissa. Pierre Bourdieun (1995, 148–149 & 1986, 243) termin voitaisiin puhua sosiaalisen pääoman puuttumisesta.

Arvostettuun akateemiseen tutkintoon koulutautuneelle työttömyys merkitsee myös koulutukseen kytkeytyvien lupauksen täyttymättömyyttä ja koulutusinvestointien kannattamattomuutta. Työttömän naisen tarinassa tulivat esille toivottomuus ja tyytymättömyys omaan elämäntilanteeseen. Hän ei tuntenut saavansa riittävästi

sisältöä elämäänsä perheen parissa toimimisesta, vaan koki lähinnä epäonnistuneensa. Kokemusta oman elämän hallinnasta ei ollut syntynyt. Naisen tarinan perusteella yksilön yritteliäisyydellä ja aktiivisuudella ei ole juuri merkitystä silloin, jos osaamista vastaavaa työtä ei yksinkertaisesti ole tarjolla. Toisaalta työnantajat voivat olla haluttomia palkkaamaan ”ylikoulutettua” väkeä peläten, ettei henkilö sitoudu työhönsä, koska hakee jatkuvasti itselleen sopivampaa työpaikkaa. Joka tapauksessa akateemisesti koulutettujenkin on ennistä useammin totuttava työn, koulutuksen, osa-aikatyön ja sosiaalivun limittämään toimeentuloon. Yhtä akateemista tutkintoa seuraavan suoraviivaisen ammattiuran kautta eläkkeelle siirtymisen on arveltu olevan syrjäytyvä malli joustavuutta korostavilla työmarkkinoilla. (Ks. Rinne 1998, 18–23.)

Koulutetuilla työnsaannin vaikeus voi tosin joskus johtua nimenomaan siitä, että he edellyttävät saavansa täsmälleen koulutustaan vastaavaa työtä. Vaikka koulutuksen ajatellaan yleensä laajentavan yksilön valinnanmahdollisuuksia työmarkkinoilla, saattaa akateemisen tutkinnon suorittaminen tosiasiaa supistaa vaihtoehtojen määrää. Jos yksilö kokee subjektiivisesti mielekkäiksi vain jotkut oman alan työtehtävät, hän sulkee samalla monet alempaa koulutustasoa vaativat ja pienipalkkaiset työtehtävät omien uravaihtoehtojensa ulkopuolelle. Työtehtävien arvottamisen seurauksena hän alkaa vältellä koulutustaan vastamattomiin työtehtäviin ja matalampina pitämiinsä sosiaalisiin asemiin hakeutumista ja niihin joutuessaan kokee epäonnistuneensa pahasti. Akateeminen koulutus saattaa näin muokata eräänlaista ”elitististä habitusta”, joka käytännössä rajoittaa valinnanmahdollisuuksia.

⁵Tosin vihreän elämäntavan valinneen naisen kertomuksessa tuli esille myös senkaltainen vertailu, jossa ”vertaisryhmän” työura näyttäytyi vähemmän houkuttelevana vaihtoehtona ja antoi varmuuden oman poikkeuksellisen valinnan järkevyydestä.

KIRJALLISUUS

Bourdieu, P.: The Forms of Capital. P. 241–258. In: Richardson, J. (ed.): The Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education. New York: Greenwood Press, 1986

Bourdieu, P. & Wacquant, L.: Refleksiiviseen sosiologiaan. Tutkimus, käytäntö ja yhteiskunta. Joensuu: Joensuu University Press, 1995

Gronow, P. & Töttö, P.: Max Weber – kapitalismi, byrokratia ja länsimainen rationaalisuus. Teoksessa: Gronow, J. & Noro, A. & Gronow, P. (toim.): Sosiologian klassikot. Helsinki: Gaudeamus, 1996

Hodgkinson, P. & Sparkes, A. C.: Careerism: A sociological theory of career decision making. British

Journal of Sociology of Education 18 (1997): 1, 29–44

Komulainen, K.: Kotihiiriä ja ihmisiä. Retorinen minä naisten koulutusta koskevilla elämäkertomuksissa. Joensuun yliopiston yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja 35, 1998

Kortteinen, M.: Lähiö. Tutkimus elämäntapojen muutoksesta. Helsinki: Otava, 1982

Kortteinen, M. & Tuomikoski, H.: Työtön. Tutkimus pitkäaikaistyöttömien selviytymisestä. Helsinki: Tammi, 1998

Laaksonen, P. & Piela, U. (toim.): Työttömän tarina. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 1993

Moni ministeri oli pinko koulussa. Turun Sanomat 3.6. 2000, s. 9

Nummenmaa, A. R.: Koulutus, sukupuoli ja elämänkulku. Nuoruudesta aikuisuuteen yhteiskunnallisessa muutoksessa. Työpoliittinen tutkimus 149. Helsinki: Työministeriö, 1996

Rinne, R.: Akateemiset tutkinnot muuttuvana työmarkkinavaluuttana. Teoksessa: Järvinen, M. & Rinne, R. & Lehtinen, E. (toim.): Yliopisto ja muuttuva työelämä. Turun yliopiston kasvatustieteiden tiedekunnan julkaisuja B: 60. Turku 1998

Roos, J. P.: Suomalainen elämä. Tutkimus tavallisten suomalaisten elämäkerroista. Helsinki: Suomalai-

sen Kirjallisuuden Seura, 1987

Suomen virallinen tilasto. Väestö 1997: 15. Työssäkäyntitilastot 1995–1996. Helsinki: Tilastokeskus, 1997

Vanttaja, M.: Koulumenestäjien kotitausta, sosio-ekonominen asema ja tulotaso. Yhteiskuntapolitiikka 65 (2000): 1, 35–45

Weber, M.: The Nature of Social Action. P. 7–32. In: Runciman, W. G. (ed.): Weber. Selections in translation. Cambridge: Cambridge University Press, 1978.

Liitetaulukko 1. Laudaturylioppilaiden suosimien ammattien kuuden kärki vuonna 1995, %

yo. 1971 (n = 3 015)		yo. 1975 (n = 3 901)		yo. 1982 (n = 5 345)		yo.1985 (n = 5 699)	
opettajat	15	opettajat	12	opettajat	10	opettajat	8
lääkärit	9	lääkärit	10	lääkärit	6	atk-päälliköt ym.	5
atk-päälliköt ym.	4	atk-päälliköt ym.	4	atk-päälliköt ym.	5	lääkärit	5
sihteerit	4	sihteerit	3	sihteerit	3	sihteerit	3
julk.hall. johtajat	4	hammaslääkärit	3	yliopistojen opettajat	3	yliopistojen opettajat	3
yliopistojen opettajat	4	yliopistojen opettajat	3	kaupalliset johtoh.	2	teletekn. insinöörit	3

Liitetaulukko 2. Laudaturylioppilaiden suosimien ammattien kuuden kärki vuonna 1995 sukupuolen mukaan, %

Vuoden 1971 ylioppilaat (n = 3 015)				Vuoden 1975 ylioppilaat (n = 3 901)			
Miehet		Naiset		Miehet		Naiset	
lääkärit	13	opettajat	19	lääkärit	12	opettajat	15
opettajat	8	lääkärit	7	atk-päälliköt ym.	7	lääkärit	9
atk-päälliköt ym.	7	sihteerit	6	opettajat	7	sihteerit	5
yliopistojen opettajat	6	julk.hall. johtajat	4	kaupalliset johtoh.	4	hammaslääkärit	4
julk.hall. johtajat	4	atk-päälliköt ym.	3	yliopistojen opettajat	4	sairaanhoitajat	3
liiketoimintojen joht.	3	psykologit	3	teletekn. insinöörit	4	sos.alan erityisytyönt.	3

Vuoden 1982 ylioppilaat (n = 5 345)				Vuoden 1985 ylioppilaat (n = 5 699)			
Miehet		Naiset		Miehet		Naiset	
atk-päälliköt ym.	9	opettajat	13	atk-päälliköt ym.	9	opettajat	10
lääkärit	6	lääkärit	5	teletekn. insinöörit	6	lääkärit	5
opettajat	5	sihteerit	5	lääkärit	4	sihteerit	5
teletekn. insinöörit	4	atk-päälliköt ym.	3	yliopistojen opettajat	4	atk-päälliköt ym.	2
yliopistojen opettajat	4	sairaanhoitajat	2	opettajat	3	sairaanhoitajat	2
kaupalliset johtoh.	3	kirjanpitäjät	2	koneinsinöörit	2	yliopistojen opettajat	2

Liitetaulukko 3. Laudaturylioppilaiden pääasiallinen toiminta vuonna 1995, %¹

Pääasiallinen toiminta	yo. 1971		yo. 1975		yo. 1982		yo. 1985	
työllinen	88	(75)	88	(75)	79	(70)	74	(66)
työtön	5	(14)	4	(14)	6	(15)	6	(16)
opiskelija	2	(2)	3	(3)	7	(5)	13	(7)
eläkeläinen	2	(5)	1	(3)	1	(2)	0	(2)
muu	3	(4)	4	(5)	7	(8)	7	(9)
yhteensä	100	(100)	100	(100)	100	(100)	100	(100)

¹ Suluissa vastaavan ikäluokan luvut koko väestössä. Koko väestöä koskevat osuudet on laskettu väestön pääasiallisen toimintaa koskevista tilastoista (Suomen virallinen..., 1997). Työttömyyttä osoittava luku tarkoittaa työttömien osuutta koko ikäluokasta. Kyseessä ei siis ole työttömyysastetta kuvaava luku, joka laskettaisiin työttömän työvoiman osuutena työvoimasta.